

EXEGI MONUMENTUM AERE PERENNIUS

Aleksandar Stojcev *in honorem*

Nade Proeva, Ph.D.

Ss. Cyril and Methodius University – Skopje, Macedonia

nproeva@gmail.com

Publisher info:

Title:

Review of the Institute of History and Archaeology RIHA

web address:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/RIHA>

ISSN: 2671-3144

eISSN: 2671-3152

First Published: 2010

Subject:

history, archaeology, anthropology
history of art, ethnology,
other humanities

Publisher:

Institute of History and
Archaeology
FON, Goce Delcev University

Editor in Chief:

Ljuben Tevdovski
Goce Delcev University, Macedonia
ljuben.tevdovski@ugd.edu.mk

Editorial Board:

Todor Chepreganov
Goce Delcev University,
Macedonia
Nevena Trajkov
Florida International University,
USA
Trajce Nacev
Goce Delcev University,
Macedonia
Jaromir Benes
Univer. of South Bohemia, Czech
Republic
Stojko Stojkov
Goce Delcev University,
Macedonia
Aleksandar Bulatovic
Institute of Archaeology, Serbia
Verica Josimovska
Goce Delcev University,
Macedonia
Svetla Petrova
Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria
Oliver Cackov
Goce Delcev University,
Macedonia
Martin Husar
Constantine the Philosopher
University, Slovakia

Abstract:

The paper is written in honor of and in tribute to my former student, the late Aleksandar Stojcev, a History Ph.D. specializing in military history. In that sense the paper focuses on the participation of Macedonians in the First World War, until recently overlooked by historians and ignored by politicians of western EU countries who continue to follow the politics of their time. In this way, they both support the denial of the Macedonian name, language and identity by Macedonia's neighbors who have never been satisfied with the "solution" of the Macedonian question ever since the Balkan wars. Professor Alexandar Stojcev was an honorable exception to the rule.

The massive participation of the Macedonians under the flag of the neighboring states during the Balkan wars, in the hope of being liberated from the Ottomans, came to nothing as, with the consent of the Great powers, Macedonia's ethnic territory was divided among the neighboring states - a state of things which was then cemented by the First World War. Many historians, trapped in their national or even nationalist historiographies, are silent about neighbours' propaganda among the Macedonian people, using their churches on Macedonian soil to carry out forced assimilation, supported by the terror of infiltrated armed squads. They are also silent about both the civilian and military victims of these wars, justifying all this by the alleged lack of a national conscience among Macedonians, while neglecting in the process the testimonies to the existence of the latter.

Keywords:

Macedonia, Macedonian front, forced mobilization, Balkan Wars, World War I, French exposition, original soldiers' postal documents.

Theme/s:

Military history, History of Macedonia, National Identity, Politics of Historiography.

д-р Наде Проева

Exegi monumentum aere perennius

(во чест и спомен на проф. д-р Александар Стојчев, 5.04.1975 – 18.04.2021)

Пред година дена тивко, и поради пандемијата, без заслужени почести се поделивме од нашиот пријател, другар и колега, проф. д-р Александар Стојчев. За еден професор многу е тешко да пишува за делото на студент што заминал пред него, т.е. предвреме. Имено, редот на нештата е поранешен студент да пишува во чест на некој свој професор, ама судбината понекогаш сака да биде поинаку, како што е во овој случај, за жал. Овој труд е напишан во негова чест и во знак на почит за неговиот придонес во изучувањето на трагичните Балкански и Првата Светска војна.

Ние професорите ги паметиме нашите студенти, ама не сите, особено не кога имаме голем број како што беше во мојот случај со четирите предмети за историја на стариот век. Затоа професорите најмногу се сеќаваат на две групи студенти. Едната се оние работливите и жедни за знаење коишто истакнувајќи се на часовите, ви бодат очи, а другата се мрзеливите и молчеливи студенти коишто зборуват само кога мораат – на испит.¹

Нашиов Александар, секако спаѓаше во првата група студенти и во моето видно поле влезе веднаш, уште на почетокот од првата година на студирањето, на еден од семинарските часови кога се анализираат пишаните извори. Во таа далечна, 1995/6 г. уште немаше превод на македонски јазик на ниту еден извор за античка историја. Користевме преводи на српскохрватски, но со осамостојувањето на Р. Македонија, знењето на српскиот јазик се губеше. Студентите, не само што тешко читаа, поточно кажано пелтечеа, туку често пати, заради неправилното нагласување на зборовите, читањето беше мачно за слушање и речиси неразбирливо. И на еден семинарски час, на моето прашање кој сака да чита, едно момче од првиот ред крена рака и кога почна да чита го слушав вчудоневидено, зашто Александар не читаше, туку буквално го пеше

¹ Притоа најчесто тресат глупости во стилот на овој антологиски одговор: „Филип II му бил ренген на малолетниот Аминта”. А од неколкуте последователни потпрашања се виде дека не стануваше збор за лапус.

посочениот дел од делото *Историја* на татко на историјата – Херодот. И токму затоа се сеќавам и на изворот и на темата за тој час. По читањето, со оглед на неговото македонско презиме моето прашање беше неизбежно: „*Како и каде толку убаво го научивте српскиот јазик?*“. Александар тогаш кажа дека основно и средно училиште завршил во Белград, каде што неговиот татко, Ванче Стојчев, службувал во ЈНА. По распаѓањето на СФРЈ, излегувањето од ЈНА и доселувањето во Македонија во 1995 г., многу брзо дознавме дека татко му како војно лице се занимавал со воена историја (автор е на книгата за воена историја од античко до денешно време, чиј што античкиот дел ми го даде на прегледување) и дека како влубеник во историјата самоиницијативно донел копии на бројни документи од воениот архив во Белград, нешто што одамна требаше да го направат нашите институции, но, како и многу други важни работи го запоставија прибирањето на документи, дури и од таму од каде што можеа лесно да ги добијат. А излишно е да се каже дека историските документи се непобитни докази за нашето опстојување, а уште повеќе за нашиот, постојано, и до ден денес сè уште оспоруван идентитет.

Иако не беше војно лице Александар чекореше по воените патеки на неговиот татко, но не во физичка, туку во интелектуална смисла. Секако дека татко му, макар и непосредно, има удел и вина за таквата негова определба. Очигледно, „средбата“ со, и читањето на донесените документи го натерало Александар да се откаже од студиите по економија (пред доселувањето во Македонија, бил запишан на Економскиот факултет во Белград) и да се запише на нашиот Филозофски факултет - насока историја, а својот интерес да го насочи кон воената историја на македонскиот народ и тоа во еден од најтрагичните периоди – балканските војни, водени главно на македонска територија, како и на I-та светска војна. По таа, тнр. Голема војна, поделбата на Македонија и Македонците од времето на Баканските војни² уште еднаш беше аминувана од големите сили. Александар, во неговите стручни и научни трудови, како и во секоја можна прилика, ги разјаснуваше овие трагични настани особено учеството на македонскиот народ во овие војни,³ што беше запоставено од нашите историчари, а од историчарите на соседните земји премолчувано. Имено бугарските, српските и грчките историчари до неодамна цлосно го премолчуваа учеството на македонските војници во Балканските војни нарекувајќи ги според името на војските во кои служеле, правдајќи го со нивната божемна национална неосвестеност, а со цел да се оправда поделбата на Македонија. Исто така беше премолчуван и теророт на

² А. Стојчев, Преговорите за разграничување и поделба на територијата на Македонија за време на мировната конференција во Букурешт во 1913 година. in *Букурешкиот мировен договор, Македонија и Балканот* (меѓународен научен собир по повод 100 годишнината од потпишувањето на Букурешкиот мировен договор, 31 октомври –1ноември 2013 година МАНУ), Скопје, 2014, стр. 151-161; В. Стојчев и А. Стојчев, *Букурешкиот мировен договор и поделбата на Македонија во 1913 г.*, Скопје, 2013.

³ А. Стојчев, Воените дејства на вооружените формации на македонскиот народ во Балканските војни (1912-1913) in *Сто години од Балканските војни*, МАНУ 2012, Скопје, 2013, стр. 171 - 194; Македонскиот фронт и македонскиот национален идентитет во првата светска војна, научен собир Македонија и Македонците во првата светска војна, Скопје 2014.

уфрлените вооружени банди⁴ и методите за насилно менување на националната свест на Македонците. Притоа се заборава дека ознаките „грчки“ или „бугарски“, до Балканските војни, немале национална содржина туку религиозна, или социјална (Грк - христијанин, трговец; Бугарин - Словен, земјоделец).⁵ Имено, во Отоманската империја се признавале религии, а не нации та населението било попишувано според припадноста на тогашните цркви - грчката, бугарската и српската.⁶ Голема улога во тоа имале присилувањата и законите.⁷ По Балканските војни македонското население било приморувано да потпишува изјави дека претходното изјаснување било присилно.⁸ И токму на оваа историска тема од научното поле нашите патишта повторно се зближија, иако никогаш не беа целосно разделени, зашто со Александар постојано ни се вкрстуваа на разноразни предавања и изложби, на коишто се среќававме, разговаравме.

Овој пат тоа беше отворањето на една изложба како дел од програмата за одбелжување на стогошнината од почетокот I-та светска војна, програма осмислена од француската влада,⁹ а спроведувана од француските културни институции во земјите – учеснички во Големата војна. Во Скопје, малата изложба беше поставена во галеријата Остен, насловена напоредно на француски јазик: *Exposition sur le Front d'Orient*, и на македонски *Изложба на тема Фронто во Република Македонија*, како да станува збор за две различни изложби! Згора на тоа несоодветниот македонски наслов беше напишан на латиница! (сл. 1). Со оглед на тоа дека во француската Амбасада и францускиот Институт во Скопје има врвни знајци како на францускиот така и на македонскиот јазик, јасно е дека не станува збор за грешка во преводот. Притоа паѓа во

⁴ G. Kennan, *The Others Balkans Wars (1912 – 1913 Carnegie Endowment inquiry in Retrospect with a new*. Washington: Carnegie endowment for International Peace, 1993 = Ц. Кенан, *Поранешните Балкански војни: (1912-1813) – извештај на Карнегиевата блканска комисија*, Скопје, 2000, стр. 183 – 245. За грчкиот терор види стр. 224 – 245; стр. 237 (горење на иконите); за теророт на српските власти детално во глава II, поглавје 2 Српска Македонија, стр. 194 -224.

⁵ А. Балан, Една македонска теорија, *Периодическо списание*, LXV, 1904. 818 – 819 = А. Balan, A Macedonian theory in *Abut the Macedonian Language*, Skopje 1978, стр. 28 – 29; М. Сл. Младенов, За етнонима сѐрби (sirbi) ‘българи’ вѐ румѐнскиј език и румѐнската топонимия, *Българска етногеография*, X/3, 1985, стр. 3 – 11; В. Фридман, Модерниот македонски стандарден јазик и неговата врска со модерниот идентитет, in В. Рудометоф, *Македонското прашање. Култура, историографија, политика*, Скопје 2003, стр. 247 = V. Roudometof (ed). *The Macedonian Question: Culture, Historiography, Politics*, New York, 2000, стр. 241 – 288; Н. Проева, Триптих за македонскиот идентитет, Скопје, 2018, стр. 11 -22 (за ознаките Бугари, Бугарини, Бугарејци, Бугарци).

⁶ Ц. Кенан, *Поранешните Балкански војни*: стр. 57 (припадност според црквата).

⁷ Така селаните во 1905 година се изјасниле како Турци за да ги избегнат масакрите на српските или бугарските чети, а пак Власите од друго село, поради закана од грчкиот митрополит дека ќе ги исклучи од црквата се изјасниле како Грци, но утредента со телеграма за тоа го известиле генерал – Губернаторот, сведоштво на рускиот конзул Каљ во Битола види Т. Чепреганов, *Сведоштва за македонскиот идентитет (XVIII – XX век)*, Скопје, 2010, стр. 170.

⁸ Ц. Кенан, *Поранешните Балкански војни*: за луѓето во Костур (стр. 235), како и во Воден, (стр. 237) кои биле терани да речат дека биле Грци од најстари времиња или пак дека до 1903 биле Елини, но дека меѓу 1903 и 1906 биле присилувани да се нарекуваат Бугари со закана од бугарските банди и комитите. Исто и муслиманите кои не зборувале турски биле поргласени за Грци, стр. 236. И српските власти ги терале припадниците на бугарската, егзархиска црква во Македонија да потпишат дека се Срби, Исто, стр. 210, 318.

⁹ Во подоцнежната преписката во врска со бројните пропусти не само на оваа изожба туку и во текот на одбележување на стогодишнината од војната во Македонија, Ѓ-ѓа Лоранс Оер, амбасадорка на Р. Франција во Скопје ме известиле дека за обележување на 100 годишнината на Првата светска војна бил задолжен научен комитет составен од историчари.

очи изразот „фронт во Република Македонија“ што е анахронизам зашто во тоа време македонскиот народ сè уште немаше создадено своја држава! Можеби поучени од овој пример денешниве македонски политичари настаните од минатите векови исто така анахроно ѝ ги припишуваат на државата прекрстена со наметнато име Северна Македонија.¹⁰

Dans le cadre du Centenaire de la Première Guerre Mondiale

Exposition
LE FRONT D'ORIENT

Vernissage par **M. Laurent Beauvais**,
Président de la Région Basse-Normandie

En présence de **S.E. Mme Laurence Auer**, Ambassadrice de France

Exposition en français et en macédonien

Projet soutenu par la Région Basse-Normandie

Samedi 25 avril 2015 | 13h30 | Galerie "Osten" (8ma Udarna brigada br.2)

Во рамките на Стогодишнината од Првата светска војна

Изложба
ФРОНТОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Отворање од страна на г-дин **Лоран Бове**,
Претседател на регионот Долна Нормандија

Во присуство на **Н.Е. г-ѓа Лоранс Оер**, Амбасадор на Франција

Изложба на француски и на македонски јазик

Проектот е поддржан од регионот Долна Нормандија

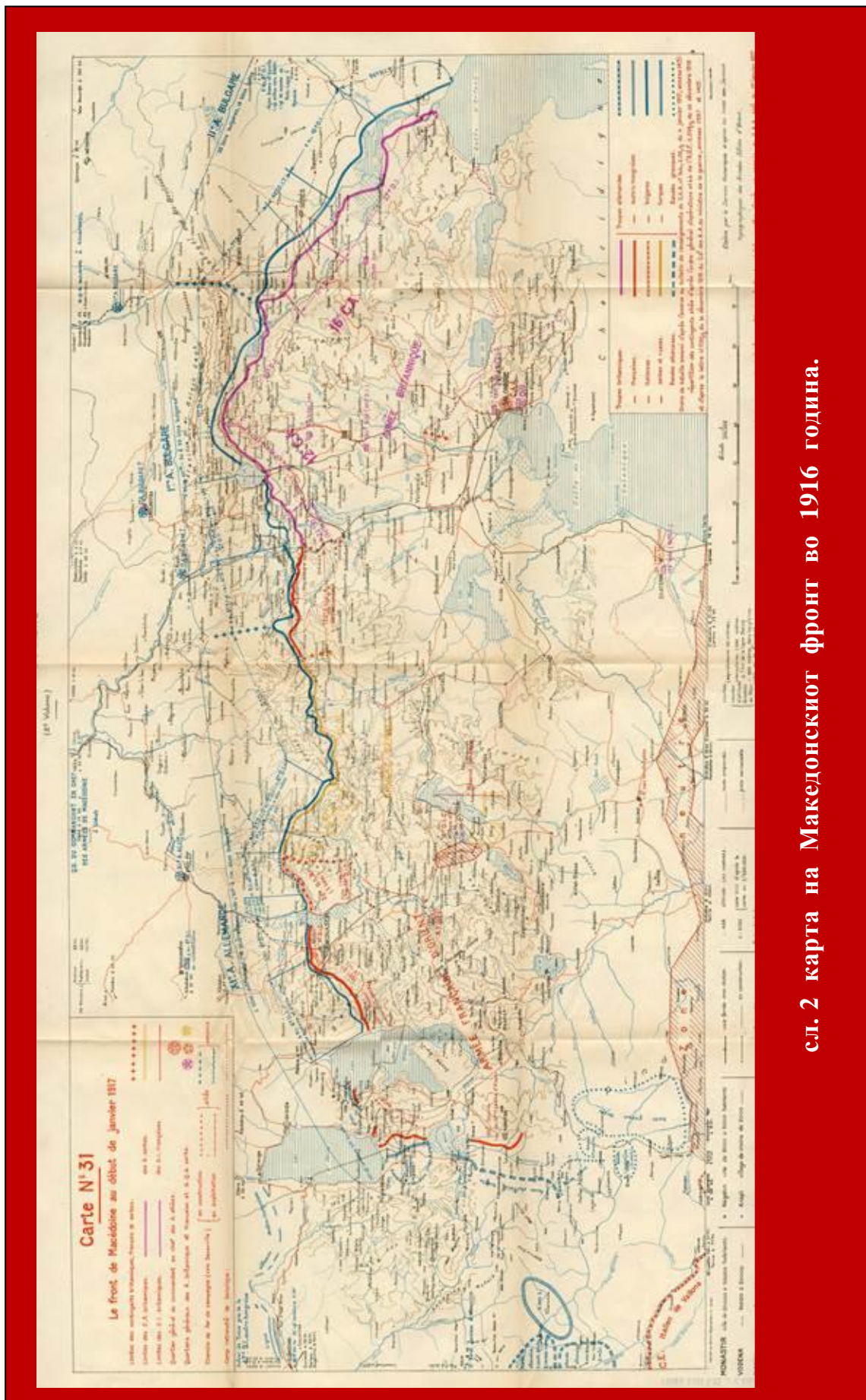
Сабота 25 април 2015 | 13:30 ч. | Галерија „Остен“ (8-ма Ударна бригада, бр.2)

сл. 1 плакат - покана за изложбата во галеријата Остен

На изложбата имаше и други несоодветно преведени документи како на пр. картата за состојбата на фронтот на 16 декември 1916, со оригинален наслов *Le front de Macédoine le 16 decembre 1916*, што на македонски беше преведено како *штабна карта - Фронтот на 16 декември!* (сл. 2) Се поставува прашањето ЗОШТО е преправена легендата на еден оригинален документ, всушност фалсификувана, и со која цел се избегнува името Македонија? На ова прашање воопшто не е тешко да се одговори. Секому му е јасно дека причините се политички, а не научни, но ваквите неточности не ѝ служат на чест на земја со долга музеолошка традиција и со еден од најстарите европски музеи каков што е музејот Лувр (Musée du Louvre), отворен 10 август 1793 г. и еден од симболите на Франција.¹¹

¹⁰ За начинот на менување на името на Македонија види детално N. Proeva, *Nier le nom de la Macédoine – c'est nier l'identité des Macédoniens*, *Zgodovinski časopis*, 74/1-2, (161) Ljubljana, 2020, pp. 175 – 218.

¹¹ И токму во Музејот Лувр, на изложбата во 2011 година за античкото кралство Македонија: S. Descampes-Lequine et alii (eds), *Au royaume d' Alexandre le Grand. La Macedoine antique*, Paris 2011, очигледно од дипломатски причини делот од кралството што од времето на Филип II се протегаало на територијата на денешна Република Македонија беше terra incognita.

сл. 2 карта на Македонскиот фронт во 1916 година.

Исто така само по себе се наметнува прашањето како е можно еден јужен фронт, што во изворните документи е означен како македонски, или солунски¹² да се нарекува, односно да се преименува во *Источен фронт*, кога се знае дека Источниот фронт го сочинувале балтичките земји, Русија, Романија и Бугарија? Во францускиот јазик, за малоазискиот и африканскиот дел од воениот фронт се користи ознаката *Front d'Orient - Фронтот на Исток*, при што „Исток“ не е ознака за источната страна на светот, туку географска ознака за земјите од предниот тнр. близок Исток (Мала Азија и северна Африка), а во јужносовенските и во македонскиот јазик се употребува само за античкиот период - *Историја на стариот/блискиот Исток*. Од таа причина во македонската и балканската историографија за македонскиот фронт се користи и ознаката Јужен фронт за да се прави разлика од *Фронтот на Исток*, а не на Источниот фронт, како што се преведува погрешно! Ако се сакало да се каже дека изложбата се однесува само на оној дел од фронтот што денес ѝ припаѓа на Република Македонија, тогаш на паноата не смеело да се стави ниту еден документ и ниту една карта којашто го опфаќа целиот јужен - Македонски фронт, чиј еден дел денес е во рамките на Република Грција, што од неа може да се сфати како провокација од страна на Франција, нејзин верен пријател и ревносен поддржувач низ историјата! Веројатно затоа француската влада решила не само да се избегнува сè што кај нас има македонска ознака туку и да се менуваат и историските документи !

Втората манипулација на изложбата беше во врска со топонимијата. Имено, на паноата сите топоними беа напишани со турска или грчка граfiја (Монастир, Üsküp, итн), без автентичните имиња што во тоа време биле во употреба кај домашното население, а во Република Македонија, до ден денес се официјални имиња, исто како и во тријазичната (македонски, албански, француски јазик) брошура, за таа прилика објавена од француската амбасада во Скопје, а беше достапна и на електронската страница на амбасадата. Насловите на брошурата исто како и на изложбата беа различни: францускиот наслов „*Centenaire de la Première Guerre Mondiale FRONT D'ORIENT*“, на македонски (и во брошурата на албански) е преведен како „*100 години Прва Светска војна, фронтот и местата на сеќавање во Република Македонија*“. Многу добро се знае дека турските топоними се користеле во време на балканските војни кога турскиот бил официјален јазик на државата, но не и во I-та светска војна, кога во Република Македонија, тогаш прекрстена во Вардарска бановина, биле наметнати србизирани облици на изворните топоними.¹³ Од така напишаните имиња ретко кој, а особено помалку упатените можат да сфатат за кој фронт и за која земја станува збор. Напоредно пишување на современите македонски топоними е неопходно како за помладите генерации,¹⁴ така и за француските граѓани коишто ваквите имиња нема да ги најдат на современите патни карти, кога ќе сакаат да ги посетат гробовите на

¹² Македонскиот фронт почнал да се оформува во октомври 1915 г. од француски и британски дивизии означени како Источна војска види А. Стојчев, *Македонија и Македонците во Првата светска војна, 1914 – 1918*, Скопје 2017, стр. 76 – 80.

¹³ Тоа го знаеле и авторите на изложбата. Имено, на паното со наслов *Хронологија на судирот*, најдолу и со мошне ситни букви напишале дека од 1912 г. името на Ускуб официјално било сменето во *Скопје*.

¹⁴ Така на пр. речиси никој од помладите генерации не знае дека Монастир е новогрчки калк на името Битола (*obitēl̥b*), а француските граѓани залудно ќе го бараат градот на современите географски карти.

нивните сонародници кои почиваат во почвата на Република Македонија, кадешто гробишта се одржуваат.¹⁵ На војничките картички и писма испраќани во текот на I-та светска војна од фронтите или од воените логори, не само што топонимите се словенски (Скопје), а не турски (Üsküp) итн., туку се адресирани до Македонија, *tout courte* – како што милуваат да кажат „браќава“ Французи.

Но, најголемото искривување и манипулација со документите е очигледното свесно и систематско избегнување на македонското име: земјата се нарекува *северниот дел од османлиска Македонија* или *османлиски регион Македонија*.¹⁶ Имено, ниту на паноата, а ниту во брошурата не беа споменати македонските војници, иако сите знаат дека во голем број биле врбувани и вклучувани во војските на завојуваните балкански држави кои имале претензии кон Македонија.¹⁷ Најмалубројни биле во грчката војска, околу 20.000,¹⁸ зашто сè до јуни 1918 г. Грција била неутрална и непријателски расположена кон Франција и нејзините сојузници.¹⁹ Притоа присилно земените војници бегале во другите земји или се приклучувале во војските на завојуваните страни меѓу кои и во француската.²⁰ Иако во војските на балканските држави, имало дивизии со македонско име како што е *11 македонска*, *10-та беломорска дивизија*²¹ и др., во склоп на бугарската војска, или пешадиски полкови со име на градовите од трите дивизиски области (Вардарска, Брегалничка и Битолска) кои биле во склоп на српската војска,²² властите на балканските држави војниците, исто како и македонското население, ги нарекувале според нивните национални агенди. И бидејќи Македонците војувале во туѓи униформи, исто како и во Балканските војни, нема гробишта на македонски војници. Нивните гробови се расеани долж линијата на фронтот - закопувани од месното население или од семејствата во семејните гробници, а еден број лежи заедно со војниците од туѓите држави (Франција, Германија, Србија, Бугарија, Велика Британија), кои војувале на територијата на Република Македонија. Убав пример за

¹⁵ Н. Проева, Триптих, стр. 36.

¹⁶ *100 години Прва Светска војна, фронтот и местата на сеќавање во Република Македонија*, Скопје, 2014 стр. 4, а беше поставена и на <http://www.wambafrance-mk.org/-Brochure-front-d-Orient>.

¹⁷ А. Стојчев, *Македонија и Македонците во Првата светска војна, 1914 – 1918*, Скопје 2017.

¹⁸ П. Стојанов, *Македонија во време на Балканските и Првата светска војна 1912-1918 година*, Скопје 1969, стр. 238.

¹⁹ О. Лае, Источната француска армија при командата на сојузничките војски од пробивот на македонскиот фронт до капитулацијата на Бугарија, *Прилози за Илинден IX* (Десет дена крушевска република), Крушево, 2003, стр. 83 – 85.

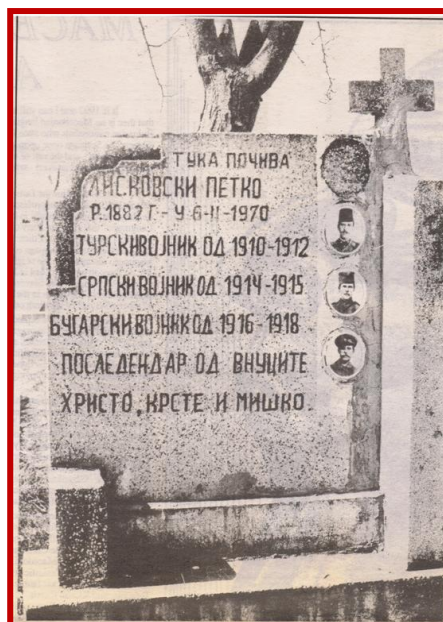
²⁰ M. Bourlet, lieutenant, *Les Slaves du Sud dans l'armée française pendant la Première Guerre mondiale, Revue Historique des armées: La France et les Balkans*, n° 1, 2002, стр. 60-61.

²¹ Според бугарски извори, во тесна соработка со Германците и Австријците од бугарските власти биле мобилизирани 133.887 војници од цела Македонија, при што најмногу 122.000, од сегашната територија на Република Македонија, 17.000 биле од пиринскиот дел на Македонија и 4.237 од егејскиот дел. Види. Д. Минчев, *Участието на населението од Македонија во Бугарската армија през Првата Световна војна, 1914-1918*; Софија 1994, стр. 180.

²² До крајот на војната Србите, од своја страна, во делот што им припаѓаше мобилизирале 65.048 мажи, Грците, околу 20.000. За македонските регрути и српската власт била окупаторска, а српската војска туѓа што меѓу другото се гледа и од одбивањето на македонските регрути од Брегалничкиот полк, на 15 април 1914 г. да дадат заклетва во Крагуевац, види А. Стојчев, *Македонија и Македонците во Првата светска војна, 1914 – 1918*, Скопје 2017, стр. 17; А. Стојчев, *Учесието на Македонците во Балканските ратови* у саставу српске војске, in *Балкански ратови 1912/1913: нова виђења и тумачења*, Зборник радова Историјског института, књ.26, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2013, стр. 77- 84.

принудното учество на *локалното население*, како што е означено на изложбата, во војските на сите заинтересирани соседи е изложената фотографија на надгробната плоча на Петко Лисковски²³ од битолското село Добрушево, (сл. 3), прикажан во три војнички униформи (турска, српска и бугарска), последен дар од неговите внуци кои на убав начин овековечиле еден трагичен и за самобитноста на македонскиот народ значаен период од историјата. Ова покажува дека и авторот/авторите на изложбата знаеле дека Македонците гинеле и во оваа војна за туѓи интереси, но избегнале тоа да го кажат. А пак, на едно од паноата дури ни „објаснија“ дека други жители како што биле комитите членови на ВМРО и албанските платеници (*comitadjis, membres d'ORIM et les mercenaires albanais*) доброволно се вклучувале во судирот. Платениците се означени со нивната националност, но комитите – членови на внатрешната македонска револуционерна организацијата, создадена со цел ослободување на Македонија – немаа име! А токму името на организацијата кажува зошто била создадена и многу добро се знае од кого, кога, и каде била формирана оваа македонска, револуционерна организација! Македонските војници не се споменуваат ниту во брошурата кога се набројуваат војниците што почиваат во Република Македонија, дури на едно место пишува дека во германските гробишта во Прилеп почиваат „*воени заробеници и цивилни работници од други националности*“.²⁴

Организаторите и авторите на изложбата и на брошурата, можеле на елегантен и дипломатски начин, барем да кажат дека имало војници од Македонија, или пак само домородни војници - аборигени. Тоа е најмалку што се очекува од држава - лулка на европската дипломатија – како што е Франција. Македонските војници не се споменуваат со ниту еден збор ниту на чествувањата на секоја годишнина на војната при што присуствуваат и претставници на Република Македонија. А зошто би ги споменувале кога македонските политичари се неми, и не се потрудиле да постават ниту едно спомен обележје на територијата на македонската држава. Но затоа на граѓанска иницијатива од три градови на Франција, Македонија и Германија, а по повод 100 г. од крајот на војната, во “Паркот на мирот“ во гратчето Коломбел во Нормандија, поставено е спомен обележје со пригоден текст на француски, германски и на македонски јазик, при

Сл. 3, Надгробен споменик на војникот Петко Лисковски во с. Добрушево, битолско

²³ Здравковска, Лисковски се борел за Турците, Србите и за Бугарите, на гробот му пишува дека служел за три војски. *Дневник*, бр. 5227, 27-28 јули 2013, стр. 3.

²⁴ *100 години Прва Светска војна*, стр. 10.

што се испишани имиња на 33 македонски војници (всушност на 32 – едно име е два пати напишано) од општината Новаци кои се бореле или загинале во I-та светска војна,²⁵ а во 2018 г. спомен плоча е поставена и во с. Брод, општина Новаци.

Учеството на Македонците во сите овие војни убаво се гледа од зачуваните војнички дописи од збирката, што во 2000 г. беше откупена од Институтот Отворено општество на Македонија. При прочистување на воениот архив на генералштабот на бугарската војска во Софија, овие документи биле зачувани од раководителот на оддел, И. В. по потекло од Штип,²⁶ исто како и семејството на нашиов Александар. Прст или игра на судбината – кој би знаел да знае.

Тоа што сите овие поштенски картички биле на исто место, во бугарскиот воен архив во Софија, покажува дека никогаш не им биле испорачани на адресантите. Имено, иако повеќето картички имаат поштенски печат на македонски град, сепак не биле испорачани, што покажува дека поминале низ некаква дополнителна цензура, по што картичките биле вратени назад, заради што и се нашле во бугарскиот воен архив во Софија. Очигледно е дека причина за неиспорачување на овие картички, иако не содржат никакви воени податоци, било името на земјата. Најголемиот број на картички од „кустендилската збирка“ се напишани од војници и воени заробеници по потекло од североисточниот дел на Република Македонија (пробиштипскиот крај и кратовско-злетовскиот). Во зависност од тоа во која војска (српската или бугарската) биле врбувани, имињата на војниците се србизирани или бугаризирани, но текстот во дописите е испишан на локалниот македонски дијалект, понекогаш со примеси од српскиот и бугарскиот јазик, или пак на неправилен српски или бугарски јазик. На една картичка напишана со српски и македонски зборови и букви, испратена од таткото до синот во српската војска, та затоа има србизирано презиме, војникот е означен со „бај“ што е туркменски збор прифатен во бугарскиот јазик (*бай*), но овде напишан фонетски, онака како што се изговарал на македонски,²⁷ за на бугарската картичка испратена во 1917 г. до таткото, синот - војник да се потпише со бугаризирано име. На една картичка името на примателот е напишано два пати, со црвено мастило најгоре во бугарска, а под него во српска верзија, нешто што само по себе кажува многу. Има безброј примери кога едниот брат служел во српска војска, а другиот во бугарска војска, што покажува дека врбувањето на македонските војници било насилно. Еден војник од с. Филиповци врбуван во српска војска има србизирано презиме, а мајка му му испраќа писмо со нејзиното оригинално, несрпско презиме. Од ова се гледа дека на

²⁵ Види Г. Дуртаноски, *Нормандија: Спомен и почит за Македонците загинали на францускиот фронт во Првата светска војна*, 12.11.2021, <https://republika.mk/vesti/makedonija/normandija-spomen-i-pochit-za-makedoncite-zaginati-na-francuskiot-front-vo-prvata-svetska-vojna/>.

²⁶ Документите биле закопани во метална кутија во лозје кај Кустендил, сега Р. Бугарија. За збирката види В. Милчин, стр. 7 и 9 и стр. 13 – 15 (пред да почнете да читате = before you start reading, 17 – 19). in Најдовска Ј. (ур.), *Отпретани сведоштва, војнички писма од големата војна 1914 – 1918*, Скопје 2008. Речиси целосната збирка е објавена како граѓа, при што документите не се секогаш прочитани целосно што може да се види од одличните фотографии за секој документ.

²⁷ *Бај* во средна Азија се користи во значење „господин“, имател, трговец, кулак, а во бугарскиот јазик како титула за обраќање со значење „чичо“ што е народска ознака за господин.

преименување биле подложени првенствено лицата што биле во некаков однос со државната администрација.

Адресите на бугарските и на српските²⁸ печатени картички²⁹ освен селото и околицата многу ретко имаат ознака на земјата во која што се испраќаат, а ако имаат тогаш најчесто пишува *Македонија*, многу поретко *Нова Бугарија* или *Србија*. Дури и бугарските печатени картички испратени од војниците до нивните семејства се адресирани до Македонија. На една австриска картичка, во графата за место на раѓање на заробениот војник напишано е *Mazedon*.³⁰ Австриските власти, на воените картички често удирале печат MAZEDONIEN. На некои австриски картички пак, името на земјата *Македонија* се уточнува со додавка *бугарска Македонија (bulgarska Macedonia)* или покрај името BULGARIA испраќачите го допишувале името MACEDONIA. Една картичка е адресирана до *Neu Bulgaria*, ама затоа над адресата е допишано „*im Mazedonien*“. Не само војниците, туку и австроунгарските власти уште пред еден век знаеле дека Македонија не е Бугарија и на картичките со адреса Бугарија удирале печат MAZEDONIEN. За жал, денес, после цели сто години, ова на многумина, во прв ред на политичарите од западноевропските земји, не им е јасно, или се прават дека не им е јасно.

И прашањето како е можно да се премолчува учеството на Македонците во овие војни, кога има толку многу оригинални сведоштва, неизбежно се поставува. На моето прашање и упорното настојување да дознам кој е автор/автори на изложбата и на брошурата отпечатена за таа пригода, не успеав да добијам одговор ниту од врботените, ниту од директорката на Францускиот Институт Изабел Марки - Барбо (Isabelle Marchi Barbaux), која што дрско, ме посветува да ги напишам забелешките во тетратката за впечатоци,³¹ после што токму во мигот кога висок представник на Р. Франција и француската Амбасадорка, свечено отворајќи ја изложбата, благоглаголеа за непостојниот Источен фронт во Македонија, со А. Стојчев демонстративно излеговме од галеријата. Дури 11 дена потоа, од заменикот директор на Францускиот Институт и аташе за култура (г-дин Бранко Чобанов) ми беше речено дека одговорно

²⁸ Српските картички биле печатени од инспекцијата на поштата на српската војска (*Издање Инспекције Пошта српских армија*), имаат отштампано грб во боја, над него пишува КРАЉЕВИНА, а под него СРБИЈА, а на работ од задната страна: *Писати се могу само приватне весте. Карта ће бити уништена, ако се излажу војничке ствари*. Бугарските пак, воени и граѓански картички имаат грб, но на предната страна на воените (военна) војнички (воиншка) картички отпечатена е опомена за чување на воените податоци и дека картичката ќе биде уништена ако содржи такви податоци.

²⁹ Австроунгарските картички имаат наслов: *Feldpostkorrespondenzkarte или Kriegsgefangenen – Korrespondenzkarte*. Едните биле наменети за активните војници на Австроунгарската империја и затоа ознаката за испраќачот е напишано на седум – осум јазици (*Absender, Odesilatel, Nadawca, Mittente, Pošiljatelj, Pošiljač, Prezantator*). На овие картички понекогаш се удирал печат со кој корисникот се дефинирал како воен заробеник. Другите биле наменски печатени за воените заробеници и напред имале означен дел за податоци за местото на заробување, земјата на потеклото, местото на раѓање и бројот под кој војникот бил заведен.

³⁰ *Отпретани сведоштва*, стр. 336 (Д. К. 140). Види анализа на документите Н Проева, Триптих, стр. 45-52, види подолу и заб. 35.

³¹ Сведок на разговорот/расправија бше неговиот неразделен пријател, Влатко Мушкарски, дипломиран историчар, но иако одличен студент за жал, како и многу други мотивирани студенти, со необмислената и neodговорна стратегија на нашава држава, остана надвор од историската наука, но не ја заборава.

лице било военото аташе на Француската амбасада во Скопје потполковникот Стефан Лошлајтер (Lt. Col. Stéphane Loechleiter), што не соодветствуваше со вистината, зашто во одговорот на мојата реакција за искривувањето и бројните пропусти на изложбата и брошурата амбасадорката на Р. Франција во Скопје Ѓ-ѓа Лоранс Оер (Laurence Auer), ме извести дека за обележување на 100 годишнината на Првата светска војна бил задолжен научен комитет составен од историчари на чело со Антоан Прост.³² Овој пензиониран професор од Универзитетот Panthéon-Sorbonne,³³ е специјалист за I-та светска војна и историјата на Франција во 20 век, та дотолку посрамни се фактографските грешки во брошурата.³⁴ Нивото на научниот комитет јасно покажува дека не станува збор за пропуст, туку за став на француската влада кон идентитетот на македонскиот народ. На ваквото прекрстување на фронтот А. Стојчев укажал на предавање на тема *Сојузничките сили на Истокот, од поразот кај Дарданелите до крајната победа (1915 – 1918) / Les armées alliées en Orient: du desastre des Dardanelles à la victoire finale (1915 – 1918)* одржано на 26. III. 2015 г. во Францускиот Институт во Скопје заедно со францускиот полковник Макс Шјавон (Max Schiavon). Но, иако забелешката била прифатена, од избегнувањето на македонското име и преименувањето на македонскиот / солунски фронт во Источен фронт, се гледа лицемерноста, односно дека прифаќањето било само навидум. По ова А. Стојчев, иако специјалист за овој период, беше заобиколен во чествувањата поврзани со божезното заедничко одбележување на стогодишнината од I-та светска војна. Последователната остра преписка со амбасадорката на Р Франција во Скопје за ваквиот негативски однос кон името на земјата домаќин и идентитетот на народот домаќин резултираше со мој труд за злоупотребата на историските документи заради негирање на македонскиот идентитет.³⁵ Притоа несебичната помош од Александар со упатување на литература за оваа тема и овој период, што се многу далеку од античкиот период и од мојата потесна специјалност, ми беше драгоцен. И така, Александар, со своето знаење, на најубав начин му возврати на својот професор за знаењето што го добил од него.

Зачуваните војнички и други изворни документи, покажуваат дека условите за искажување на националниот идентитет на Балканот биле мошне тешки особено во време на борбите за ослободување од власта на Османлиите.³⁶ Заради месоположбата на Македонија и исклучително стратешки важната Моравско – Вардарска долина, најтешко им било на Македонците. Сепак, иако притисоците, како од црковните, така и

³² Допис бр. 2015 – 5037 45, од 29 мај 2015, доставен по електронски пат (лична архива).

³³ Le conseil scientifique de la Mission du Centenaire [archive], sur *Mission Centenaire 14-18* (достапно на 4 јули 2020). Антоан Прост со научниот комитет претседателствувал од 2012.

³⁴ Бугарија, на иста страна еднаш е вброена во источниот фронт, а другпат во Фронтот на Исток (стр. 4); висорамнината Мариово на стр. 8 е наречена планина, а на стр. 12 (планински) масиф; додека пак на картата на стр. 9 линијата на македонскиот фронт е продолжена до Јадранското море иако таму всушност немало фронтовска линија (била само сообраќајна линија), со што е измислен непостојечки фронт во Албанија; а насекаде се користи денешното име Турција наместо тогашното Отоманска империја.

³⁵ N. Proeva, *Makedonci i Makedonija u Prvom svjetskom ratu, Prilog istraživanju percepcije nacionalnih identiteta, Radovi Filozofskog fakulteta 47/2, Zagreb, 2016, 787 – 817.*

³⁶ Во балканските војни имало одреди со македонско име составени од македонските емигранти од Србија и Бугарија кои војувале верувајќи и надевајќи се на ослободување од Османлиите. Н. Проева, Триптих, стр. 33, заб. 30.

од државните власти на соседите и на другите окупатори биле силни, Македонците успеале да го зачуваат својот идентитет. Поштенските картички и писмата што ги испраќале македонските војници во текот на Првата светска војна од боиштата и логорите, се јасни и непобитни докази против тврдењата дека македонската нација е измислена од комунистите и Комитерната, и дека била создадена по Втората светска војна. Тогаш всушност е создадена модерната македонска држава со културни и научни институции, при што се пропишани јазични правила за македонскиот јазик (азбука, правопис), прогласен за службен јазик на првото заседание на АСНОМ (2 август 1944).³⁷ Имено, во текот на антифашистичката борба Македонците успеаа да создадат своја држава, но само на дел од нивната историска територија, во тнр. Вардарски дел на Македонија, сегашнава Република Македонија, каде што слободно го развиваат својот национален идентитет. Во другите делови од македонската историска територија што денес им припаѓаат на соседните држави (Грција, Бугарија, Албанија и Косово) Македонците, иако се лојални граѓани на државите во коишто живеат, не само што немаат можност да го искажат и да го развиваат својот национален идентитет, туку до неодамна беа пргонувани. Во име на вистината треба да се каже дека во Албанија е овозможена настава на македонски јазик, но само во областа на Долна Преспа каде што живее исклучиво македонско население, додека пак во областите Голо Брдо и Гора каде што населението е мешано, иако преовладува македонското, тоа не е признато и нема право на образование на мајчин јазик. Негирањето на македонското малцинство, сè уште е најсилно во Бугарија³⁸ која што користејќи го своето членство во ЕУ, последниве години оди дотаму што спроведува бугаризација на македонското малцинство во Република Албанија. Така во 2017 г., Бугарија успеа да биде промовирано непостоечко бугарско малцинство во Албанија (кое што, како што се гледа од пописите го нема, исто како и во Македонија) уценувајќи ја земјата со вето за прием во ЕУ. Кон Република Македонија пак, користи уште поголеми условувања и учени: да се откаже од македонската самобитност, јазик и историја и да признае дека се создадени вештачки; бришење на нејзината фашистичка улога во II-та светска војна (како што е депортацијата на еврејското население од Македонија,³⁹ и на окупаторската улога во Вардарска Македонија, што е преправање на непобитни историски факти, нешто за што постојано ја обвинува Република Македонија. Имено на 18 април 1941 г. со одборение на Хитлеровата врховна команда, единиците на Петтата бугарска армија, со Шестата и Седмата пешадиска дивизија, ја започнаа воената окупација на Македонија. На истиот ден по 80 години, во 2021 почина А. Стојчев, историчарот што ја

³⁷ Службен весник на Федералната единица Македонија во Демократска и Федеративна Југославија“ бр.1/1945, објавен на 18 февруари 1970 година, по повод прославувањето на 25-годишнината од Првото заседание на АСНОМ, види:

https://www.sobranie.mk/content/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82/%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%9C_MK.pdf

³⁸ На Македонците од Пиринска Македонија во склоп на Бугарија по поделбата на Македонија, по II – та светска војна (во времето на Г. Димитров) сè до Информбирото во 1948 им беа признати националните права и им беше овозможен културен развој.

³⁹ Согласно Законот за заштита на нацијата што стапил во сила со уредбата бр. 3 од 21 јануари, потпишана од бугарскиот цар Борис III и објавена во „Државниот весник“ на 23 јануари 1941 година.

разоткриваше улогата на Бугарија и бугарската политика во блканските и Првата светска војна. Каква симболика! Барањето е со цел Бугарија да го избрише своето фашистичко минато, додека истовремено промовира неофашизам: бара обновување на бугарски спомен обележја градени од фашистичка Бугарија (спомен чешмата изградена во име на царот Фердинанд, што во брошурата на француската амбасада се набројува заедно со спомениците во чест на паднатите војници и значи индиректно признавање на правото на Бугарија врз Македонија од страна на Франција),⁴⁰ поставува обележја во чест на паднатите бугарски војници, без дозвола на македонските власти.⁴¹ Годинава пак, највисоки бугарски државници на чело со премиерот Кирил Петков промовираа културен клуб во Битола со име на В. Михајлов, докажан фашистички деец и по победата над фашизмот повеќекратно осуден од бугарските судови на сопствената држава.⁴² Во 2011, Бугарија дури востанови празник - Ден на сеќавање на жртвите на комунизмот и тоталитарниот режим, при што докажани бугарски фашисти беа прогласени за „жртви на комунизмот“.⁴³

И сите овие ревизионистички, национал-шовинистички и неофашистички политики не само што не се осудени од „демократите“ на ЕУ, туку со премолчена подршка на овој отворен бугарски национал-шовинизам и неофашизам кон Македонија го одобрува и прифаќа. А тоа е затоа што ЕУ сè повеќе се оддалечува од антифашистичка основа врз којашто е создадена, та така 9-ти мај, денот на победата над фашизмот го прогласи за ден на Европа изедначувајќи ги на тој начин земјите што крвареа во борбата против фашизмот со оние што беа на страната на фашизмот или воопшто не учествуваа во антифашистичката борба, со што всушност ги амнестира и отвора пат за зацврстување на сè погласниот неофашизам што се раѓа во многу западноевропски земји. Притоа на големо се оцрнува комунизмот со нагласување на неговите негативни страни со што се става знак на равенка меѓу комунизмот и фашизмот во стилот – сите бевме / сите сме лоши момци,⁴⁴ и се создава хистеричен антикомунизам. Се ревидира и се поништува историската меморија за социјалистичкото и комунистичкото движење во борбата против фашизмот, а антифашистичките борци се оцрнуваат. Тоа е подмолен обид за растоварување од вина и бришење на гревот на европските нацистичко-фашистички земји со потиснување во заборава на најтешките злосторства од минато.

Негаторите на македонската нација, во прв ред Бугарите, користејќи го правото на вето

⁴⁰ 100 години прва светска војна, 2014, стр. 11.

⁴¹ Во 2016 г. бугарска воена делегација на врвот Кајмакчалан, пл. Нише постави плоча. Види А. Д. На Кајмакчалан сите ги слават своите војници освен Македонците, МКД, 25 септември 2016, <https://www.mkd.mk/makedonija/politika/na-kajmakchalan-site-gi-slavat-svoite-vojnici-osven-makedoncite>

⁴² Петков во Битола ќе отвори библиотека со 2.000 историски книги и архивски материјали на бугарски јазик, Независен, 14/04/2022, <https://nezavisen.mk/petkov-so-bitola-kje-otvori-biblioteka-so-2-000-istoriski-knigi-i-arhivski-materijali-na-bugarski-jazik/>

Т. Чепрегенов, Дали денес Бугарија има расчистено со нацифашизмот?, Нова Македонија, 18. 04. 2022, бр. 25.504, г. LXXVII, стр. 3.

⁴³ Тоа е денот кога прв пат, на 1 февруари 1945, биле осудени и стрелани бугарски фашисти, а такви процеси ималово текот на целат година: 2.730 лица биле осудени на смрт, 305 на доживотна казна затвор, а 12.000 лица биле протерани.

⁴⁴ Во 2009 г. ЕУ го прогласи 23 август, за Ден на сеќавање на жртвите на сите тоталитарни и авторитарни режими во Европа, ставајќи ги на исто рамниште нацистичкиот и сталинистичко-комунистичкиот режим.

и хипокризијата на членките на ЕУ, последниве години жестоко ја оживуваат тезата за божемото задоцнето созревање на македонската нација, всушност држава, што не е исто. Оваа теза произлегува од погрешното изедначување на два различни поими, а тоа се нација и држава. Имено создавањето на национална држава никогаш не се случува истовремено со созревањето на националната свест, чијашто последователност е создавање на држава. За жал тоа не им е јасно не само на политичарите,⁴⁵ туку и на многу професионални историчари, згора на тоа доктори на науки, кои имаат добиено највисоки државни признанија. Еден од нив е д-р Драги Ѓоргиев, претседател на македонскиот дел од македонско-бугарската комисија за историски прашања, кој по електронските медиуми (на 13. 12. 2018) изјавуваше дека: „... ние како најмлада нација во Европа сме морале да направиме поголеми отстапки за да се решеле спорните историски моменти со Бугарија и дека ...сме морале да..голтнеме кнедли за добротото и мирот на сите“.⁴⁶ А токму долготрајната борба на македонскиот народ за создавање на своја држава ја покажува неговата национална освестеност, но поради добро познатите историски околности тој последен од балканските народи создаде своја држава, што значи дека млада е македонската држава, а не македонската нација!

Освен македонскиот, во светот има и други примери на народи кои го зачувале нивниот национален идентитет без своја држава, што е многу потешко поради немање на државни образовно-културни институции (универзитети, академија на науки, театри, библиотеки, црква) и централно раководство. Имено осознаената нација создава своја држава, а државата ја зацврстува нацијата и ѝ овозможува натамошен развој. Најпознат пример за тоа се Евреите, потоа Курдите кои живеат поделени во повеќе држави, градишчанските Хрвати кои живеат во Австрија, Унгарија и Словачка, делумно и Фризите (живеат во Германија, Данска, Холандија), при што само западно-фризискиот дијалект се развил во стандарден јазик признат од 1945 г. и се учи во школите во холандската покраина Фризија. Овие примери многу јасно го покажуваат постоењето на национален идентитет во неинституционални услови, каков што е случајот и со Македонците, на кои до ден денес им се оспорува идентитетот.

Причината за неприфаќањето на името Македонија и придавската одредница македонски/а/о за јазикот, нацијата, итн., како и на изворниот македонски идентитет од страна на нашите соседи, е очигледна. Дотолку повеќе што ова бесрамно проблематизирање се направи токму во годината кога се обележуваше стогодишнината

⁴⁵ Изјава на Никола Димитров, министер за надворешни работи, види *Димитров согласен со Борисов: На македонскиот народ му е потребно зреење, ние сме најмлада нација на Балканот*, 27 јуни, 2019 г.

<https://arhiva.infomax.mk/wp/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BE-%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2-%D1%81%D0%BE%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BD-%D1%81%D0%BE-%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%B2-%D0%BD%D0%B0> достапно на 19. 04. 2022.

⁴⁶ Ова генијална изјава д-р Драги Георгиев ја даде, по вториот состанок на комисијата, на 13 ноември 2018 г., во својство на копредседател на мешовитата македонско - бугарска комисија која божем треба да направи корекција на учебниците, всушност цензура, на македонската историја. Види <https://sitel.com.mk/gjorgiev-kako-najmlada-nacija-na-balkanot-makedoncite-mora-da-popushtat-za-dobrotona-site>. како и Н. Проева, *Тројанскиот коњ Северна Македонија, Нова Македонија*, бр. 24.523, 29-30. 12. 2018, стр. 9.

од Првата светска војна, што го покажува незадоволството од решавањето на тнр. македонско прашање, од коешто никој не беше, и не е задоволен. А иронијата да биде уште поголема, истите големи сили од времето на балканските војни кои кумуваа на распарчувањето на Македонија и го аминуваа по Првата светска војна, противно на меѓународното право, малата, сиромашна, невооружена, и мирољубива Република Македонија, ја уценуваа и ја уценуваат со дополнителни услови (име, идентитет), за членство во меѓународните, божем демократски организации (НАТО и ЕУ),⁴⁷ кршејќи ги сите општо прифатени демократски правила. Ставот на големите сили кои и денес продолжуваат со политиката од крајот на 19 и почетокот на 20 век е целосно спротивен на принципите на меѓународното право коешто ЕУ, заробена во нејзините предрасуди, со растегливи критериуми, предрасуди, тврди дека го почитува и бара нивно почитување од другите во прв ред од „дивите варварски“ племиња од тнр. балканско буре барут, кое што истите тие постојано го потпалувале. Впрочем за нив Балканот не бил и не е вистинска Европа.

Игнорирањето на македонските војници и цивилни жртви во денешната историографија е своевиден аватар - воскреснат и оживеан дух на националистичките историографии на македонските соседи. Во минатото, единствено бугарската држава задскривајќи ги целите на големобугарската национална идеологија, го користела македонското име, но како географска ознака, со цел да ги придобие Македонците ветувајќи им помош за ослободување од власта на Османлиите, та затоа тие биле најбројни во рамките на бугарската војска. И само со објективен пристап во обработувањето и изучувањето на изворните документи може да се разјасни и расветли не само тешкиот и долготраен процес на развивање на националната свест и идентитет на Македонците, туку и многу други прашања од историјата на македонскиот народ. А придонесот на д-р Александар Стојчев во расветлување на овие прашања е огромен. Со храброста и истрајноста со кои што Александар ги распретуваше закопаните докази за најболниот дел од историјата на македонскиот народ, на војниците од овие војни, но и на себе си, самиот си издигна незаборавен и неизбришлив споменик или кажано со зборовите на Хоратиј, потраен и од споменик во бронза: *Exegi monumentum aere perennius*.⁴⁸

Скопје, април 2022

⁴⁷ За причините на ваквиот однос на „старата дама“ Европа детално види Проева Н., Националните митови во современа Европа и негирањето на македонскиот идентитет, *Slavia Meridionalis*, 12, 2012, стр. 107 – 158, особено стр. 148 – 155 (за европската митоманија).

⁴⁸ Q. Horatius Flaccus, *Carmina* III, 30.

Exegi monumentum aere perennius (Q. Horatius Flaccus, Carmina III, 30)

En hommage et en l'honneur du prof. Dr Aleksandar Stojchev

La participation des soldats macédoniens à la Première Guerre mondiale et l'attitude des politiciens des pays occidentaux de l'UE face au problème du déni du nom, de la langue, voire du déni de l'identité nationale des Macédoniens de la part des ses voisins fait l'objet de cet article, en hommage et en l'honneur de mon ancien élève, le feu prof. D-r Aleksandar Stojchev, spécialisé en l'histoire militaire du XXe siècle. L'article se concentre sur la participation des Macédoniens à la Première Guerre mondiale, jusqu'à récemment négligée par les historiens et ignorée par les politiciens des pays occidentaux de l'UE qui continuent de suivre la politique de leur temps. De cette manière, tous deux soutiennent le déni de l'identité macédonienne par les voisins de la Macédoine qui ne se sont jamais satisfaits de la "solution" de la question macédonienne depuis les guerres des Balkans. Le professeur Alexander Stojcev était une exception honorable à la règle.

La question de savoir pourquoi, en Macédoine pourtant indépendante, on évite d'utiliser son nom, ne peut que conduire à s'interroger. Il n'est pas difficile de répondre à cette question car il est plus qu'évident que les raisons sont toutes politiques; et elles contaminent aussi le domaine scientifique. Les choses sont malheureusement liées. La politique favorise la science qui est toujours peu ou prou à son service. Un exemple classique du mélange, pour ne pas dire, donc, de la contamination de la science par la politique, ce qui donne toujours des résultats contestables, est l'exposition organisée par l'Ambassade de France, dont le vernissage a eu lieu le 25 avril 2015 à la Galerie *Osten*, à Skopje. Elle fut intitulée *Exposition sur le Front d'Orient*. Le titre en macédonien fut *Фронтом во Република Македонија* (traduit en français "Le front de la République de Macédoine") ce qui donne l'impression qu'il s'agissait de deux expositions différentes (**fig. no 1**) La brochure (sans indication d'auteur, mais comme j'ai été informé plus tard par l'ambassadeur de France préparé par un comité scientifique dirigé par le prof. A.Prost) distribuée à cette occasion fut bien révélatrice. Intitulée *Centenaire de la Première Guerre Mondiale FRONT D'ORIENT*), elle fut publiée et distribué par l'Ambassade de France (l'édition électronique „Brochure – Front – d'Orient“) en macédonien et en albanais sous un titre différent que celui de l'édition française: *100 години Прва светска војна, Фронтом и местата на сеќавање во Република Македонија* (traduit en français *Centenaire de la Première Guerre Mondiale, Le front et les lieux de mémoire en République de Macédoine*), ce qui est un anachronisme car à cette époque le peuple macédonien n'avait pas encore son propre Etat. Parmi les diverses erreurs dans la brochure il saute aux yeux l'utilisation d'une toponymie dépassée et aujourd'hui hors d'usage. A noter que sur les panneaux, de même dans la brochure, la toponymie était donnée seulement dans la version turque, sans équivalent en macédonien. Le macédonien est nécessaire, d'autant plus que les jeunes générations macédoniennes ne connaissent pas les noms anciens tels que "Monastir", "Üsküp" etc. ainsi que pour les citoyens français qui ne les trouveront pas sur les cartes routières quand ils voudront visiter les tombeaux de leurs

compatriotes tombés lors de la Grande Guerre et enterrés sur le sol de la République de Macédoine. Le cas le plus choquant est celui du nom du front en Macédoine. Comme on le sait bien, le nom *Le front de Macédoine (front macédonien)*, ou bien *front de Salonique* pour lequel, dans le titre français de l'exposition, il a été utilisé, à tort, la dénomination „Front d'Orient“, et traduit en macédonien, également à tort, par „Front oriental“. Car «Orient» est une domination géographique pour les pays d'Asie Mineure, c'est-à-dire le Proche Orient, qui n'est pas en usage dans la langue macédonienne, sauf pour la période antique. C'est pour cette raison que dans l'historiographie macédonienne et balkanique on utilise l'expression de *Front du sud*. Pour éviter de telles confusions il était nécessaire, pour ne pas dire obligatoire, d'utiliser l'expression commune de l'époque. On la trouve facilement sur les cartes dressées lors de la Grande Guerre. Une de ces cartes était pourtant présente dans l'exposition même. Elle était intitulée *Le front de Macédoine le 16 décembre 1916*. (**fig. no 2**) Dans la traduction en macédonien, non seulement le nom de *Macédoine* était omis, mais le titre était fantaisiste: *"штабна карта - Фронто на 16 декември"* ce qui en français signifie «*carte d'état-major – le front au 16 décembre 1916*». Ces approximations ne font pas honneur à un pays possédant une longue tradition muséologique, dont celle du Musée du Louvre, l'un des plus anciens Musées européens, un des symboles de la France. Et ainsi ici même, lors de l'exposition du Louvre de 2011 sur le royaume antique de Macédoine, pour des raisons évidemment diplomatiques – encore une fois – la partie du royaume qui se trouve sur le territoire de l'actuelle République de Macédoine était figuré comme une *terra incognita*.

La plus grave négligence dans l'exposition à Skopje se trouve dans la dénomination de la population prédominante de la République Macédoine. Sur un panneau il était écrit que *"d'autre habitants"* participaient aux conflits en précisant que c'étaient des *"comitadjis, membres d'ORIM et les mercenaires albanais"*. Les mercenaires ont une nationalité, mais les *comitadjis*, membres de l'organisation révolutionnaire créé pour la libération de la Macédoine, n'en ont pas. Le silence total sur les victimes de la population locale, comme on les appelle sur un panneau, se laissa voir non seulement ici, mais encore lors de toutes les commémorations de la Première Guerre Mondiale en Macédoine. La même remarque vaut pour les commémorations relatives au centenaire des guerres balkaniques. On justifie cela par le fait qu'il n'y avait pas d'armée macédonienne. Ce dernier point est un fait, mais ce n'est pas pour autant qu'il n'y avait pas de soldats macédoniens, qui, on le sait très bien, étaient mobilisés et combattaient dans les armées des pays voisins pour lesquels la Macédoine était une proie désirée. La preuve en est, par exemple, la pierre tombale de Petko Liskovski, mobilisé successivement dans trois armées différentes (**fig. no 3**). Dans l'armée bulgare il y avait plusieurs unités militaires d'habitants de Macédoine ; une division qui combattait sur le front macédonien fut même nommée XIème division macédonienne. À en croire les sources bulgares, il y a eu 133. 887 soldats provenant de l'ensemble de la Macédoine, dont 122.000 du territoire actuel de la République Macédoine, mobilisés par les autorités bulgares en étroite collaboration avec les Allemands et les Autrichiens. Jusqu'à la fin de la guerre les Serbes, quant à eux, avaient mobilisé 65.048 hommes dans la partie qui leur appartenait, les Grecs, environ 20.000. Les moins nombreux étaient dans l'armée grecque, environ 20 000- la Grèce étant neutre et hostile à la France et à ses alliés jusqu'en juin 1918.

Les historiens des pays voisins essayent de justifier le silence sur la participation des soldats macédoniens dans les guerres balkaniques et la Première Guerre Mondiale en prétendant qu'à cette époque la population slave de Macédoine n'avait pas de conscience nationale: mais ceci est totalement contredit par les témoignages de l'époque (lettres et cartes postales de soldats en premier lieu). Il faut aussi souligner que les dénominations de «Grec» ou de «Bulgare», jusqu'aux guerres balkaniques, n'avait pas un contenu national mais religieux, ou social (Grec – chrétien, marchand, Bulgare – Slave, paysan, agriculteur). Les recensements de la population ne sont du tout fiables, car dans l'Empire ottoman, ils se faisaient selon l'appartenance à l'église, et, surtout, la contrainte y jouait un grand rôle, ainsi que les menaces. Des exemples parlants sont donnés par ces villageois qui, en 1905 se déclarèrent comme Turcs pour éviter les massacres des bandes serbes ou bulgares, et les Valaques d'un autre village, en raison de la menace du métropolitain grec de les expulser de l'église, se sont déclarés Grecs, (témoignage de consul russe à Bitola).

Passer sous silence les soldats et les victimes macédoniennes dans l'historiographie d'aujourd'hui est un avatar de l'historiographie nationaliste des voisins de la Macédoine. Si cela est un prétexte pour nier son nom, il s'agit là, en réalité, des conséquences de la résolution de «la question macédonienne» qui ne satisfît, ni ne satisfait, personne. L'attitude des grandes puissances qui continuent d'appliquer de nos jours la politique de la fin du XIXe et du début du XXe siècle, est toute contraire aux principes des droits internationaux que l'Union européenne prétend respecter et faire respecter.